

Inspirovalo nás i zahraničí, kde je dluh normou

Proč je nutné být finančně gramotný, vysvětluje **Eva Zamrazilová**, členka bankovní rady České národní banky.

V prosinci jste v médiích publikovala informaci, že se během posledních deseti let zásadně změnil dlouhotrvající konzervativní model chování českých občanů v oblasti svých financí. Z čeho jste tak usoudila?

Za poslední desetiletí vzrostly dluhy českých domácností téměř o bilion korun na současnou hodnotu 1,1 bilionu korun. Tohle číslo nejen pro statistiky hovoří samo o sobě.

Jsou opravdu naše domácnosti tolik zadlužené, jak se dnes tvrdí?

Zadluženost českých domácností je z historického pohledu novým fenoménem. Před deseti lety dosahovaly úvěry českým domácnostem výše kolem 150 miliard korun, poté začaly rychle stoupat. Objem úvěrů na bydlení, které tvoří více než dvě třetiny dluhů domácností, se za dekádu zdesetinásobil. Ve hře bylo více faktorů – snadnější dostupnost úvěrů po konsolidaci bankovního sektoru, změny daně z přidané hodnoty a jejich nejistá budoucnost, tendence českých domácností k vlastnickému bydlení, příklad ze zahraničí, kde dluh byl, je a bude normou.

Jak jsme na tom v zadluženosti domácností z pohledu mezinárodního srovnání?

To je velmi dobrá otázka, která otevírá širší spektrum pohledu. První vrstvu srovnání tvoří základní poměrový ukazatel zadlužení domácností v procentech hrubého domácího produktu, kde v České republice zadlužení domácností dosahuje přibližně dvacet pět procent HDP, zatímco v eurozóně průměrně polovinu HDP. Odtud plynou závěry, že „prostor“ pro další zadlužování českých domácností stále existuje. Pokud se ale dále podíváme na to, jak jsou domácnosti proti dluhu zajištěny, zjistíme, že finanční aktiva českých domácností dosahují asi 90 % HDP, zatímco v eurozóně dosahují v průměru dvojnásobku HDP. Jasný závěr tedy zní: české domácnosti jsou sice méně zadlužené než jejich západoevropské protějšky, ale jsou přitom chudší.

Jaké dluhy dnešních českých domácností jsou z vašeho pohledu nejrizikovější?

Z čistě účetního pohledu jsou to dluhy, které vystavují příslušnou domácnost riziku předlužení. Předluženost hrozí, pokud splátky úvěru přesáhnou polovinu příjmu domácnosti očištěného o nezbytné výdaje. Každá domácnost, která uvažuje o jakémkoli typu úvěru, by měla vzít v úvahu rizikové faktory nepředvídatelných událostí a vytvořit si na ně rezervu. Ze širšího ekonomického hlediska dávají samozřejmě větší smysl úvěry na bydlení – což je de facto investice, než na spotřební předměty nebo dokonce na přímou spotřebu.

Eva Zamrazilová

VZDĚLÁNÍ: Vysoká škola ekonomická, obor statistika

PRAXE: katedra statistiky VŠE, Ekonomický ústav ČSAV, Komerční banka, Česká národní banka

RODINA: vdaná, 3 děti

ZÁLIBY: sport – tenis, lyžování, historie

ŽIVOTNÍ KRÉDO: Kde je vůle, tam je i cesta

Jakou roli v zadluženosti sehrává finanční sektor?

Finanční sektor hraje svou roli zprostředkovatele od těch, kdo úspory vytvářejí k těm, kdo chtějí investovat či spotřebovat dříve, než naspořili. U hypotečních úvěrů, respektive u půjček na bydlení jsou banky při hodnocení rizikovosti klientů opatrnější než před krizí, jejich chování je obezřetné a korektní. Nicméně u spotřebitelských úvěrů, zejména hotovostních, často vidíme nabídky, které hraničí s agresivní nebo klamavou reklamou. Jistě, můžeme nabídnout půjčku padesát tisíc za 499 korun měsíční splátkou, ale klient by měl být stejně atraktivně a intenzivně in-

formován i o tom, kolik těchto splátek musí uhradit a o kolik celkově původní půjčku přeplatí.

Proč je z vašeho pohledu důležitá finanční gramotnost?

Právě proto, aby lidem základní souvislosti došly, protože na svobodném finančním trhu nelze regulovat, hlídat a trestat vše. Každý člověk nese za svá rozhodnutí zodpovědnost. A rozhodnutí, zda nejprve šetřit, nebo bydlení či auto pořídit na úvěr, patří v životě k těm důležitým. Samozřejmě nemůže být každý člověk finančním odborníkem, ale základní znalosti o finančních produktech a jejich běžnou aritmetiku by měl znát každý absolvent základní školy.

Kdo jako první přišel s termínem finanční gramotnost?

Vážně nevím, kde jsem se s ním poprvé setkala, nicméně mi připadá celkem příležitost. Je ale fakt, že finanční gramotnost je termínem zastřešujícím nejen základní znalosti ze světa financí, ale také znalosti z oblasti ekonomie, práva. A v neposlední řadě nesmíme zapomenout na zdravý selský rozum.

Jak se u nás finanční gramotnost ujala?

Jako první v České republice se před několika lety snažili finanční vzdělávání propagovat kolegové z ministerstva financí, kteří na vládní úrovni usilovali o prosazení Národní strategie finanční gramotnosti. V předkrizových letech se ale nad aktivitami typu finanční gramotnosti většina politiků pouze usmívala, a tak se tuto Strategii v aktualizované podobě podařilo prosadit až vládě premiéra Jana Fischera při jednom z jejich posledních zasedání.

Jakou roli hrajete ve finanční gramotnosti vy?

Osobně jsem se k této problematice dostala hned po příchodu do České národní banky, kde mi bylo svěřeno vybudování nové agendy ochrany spotřebitele. Nejprve jsme se museli rozhodnout, jak extenzivně má smysl tuto agendu pojmát, mimo jiné s ohledem na rozumné vynakládání veřejných prostředků. Jako liberální ekonom jsem přesvědčena, že žádný úřad nemůže spotřebitele chránit před všemi nástrahami, s nimiž se v životě na finančním trhu setká. Role veřejného sektoru spočívá v tom, že Česká národní banka, jako orgán dohledu společně s ministerstvem financí jako regulátorem, musí vymezit na finančním trhu určitá pravidla hry a dohlížet efektivně nad tím, zda je finanční instituce dodržují. Veřejný sektor by také měl dát lidem určitý nástroj k tomu, aby byli schopni se na finančním trhu lépe orientovat. A tím ideálním nástrojem je finanční vzdělávání.

Myslíte si, že toto vzdělání lidem skutečně pomůže?

Pokud chceme mít svobodný a funkční finanční trh, minimálně polovinu úsilí si musí lidé odpracovat sami. Mnohokrát jsem se na řadě konkrétních stížností přesvědčila, že spotřebitel se na finančním trhu často chová nerozumně, riziku jde příliš vstříc svým postojem, nepříliš dobrými znalostmi a také určitým nezájmem. A když se dostane do problémů, protože například podepsal smlouvu, které nerozuměl nebo si ji ani pořádně nepřečetl, žádá o nápravu úřady. Proti vlastní nedbalosti

a pošetilosti ale není pomoci. Stejně jako v řadě jiných oblastí i zde platí, že prevence je většinou efektivnější než léčba. I proto se Česká národní banka v oblasti finančního vzdělávání angažuje. Dnes je jedním ze tří hlavních aktérů naplňování výše zmíněné strategie společně s ministerstvem financí a školství.

Jaké generace jsou nejvíce finančně negramotné a jaké jsou naopak velmi gramotné?

Při průzkumu finanční gramotnosti dospělé populace, který jsme prováděli společně s ministerstvem financí, nebyly napříč věkovými skupinami zaznamenány příliš vysoké rozdíly. Nicméně jak na základě tohoto průzkumu, tak i na základě dalších informací považuji za nejohroženější generaci mladých lidí do třiceti let. Rizikovitost přitom klesá s výší vzdělání. Mladí lidé si oproti starším generacím méně často sestavují rozpočty, nevytvářejí si dostatečné rezervy, o to vyšší ale mají toleranci k riziku. A přitom si jedním špatným rozhodnutím mohou zkomplikovat celý život.

Dá se to změnit?

U dětí je přirozeným kanálem zejména škola. Jsem přesvědčena, že každý absolvent základní školy by si měl do života odnést právě ony zmíněné základní znalosti z oblasti práva, ekonomie a financí. A nezapomeňme

Předluženost hrozí, pokud splátky úvěru přesáhnou polovinu příjmu domácnosti očištěného o nezbytné výdaje.

na dnes tak často diskutovanou matematiku. Kdo neovládá trojčlenku nebo nepochopí princip složeného úrokování, bude mít asi celý život s penězi tak trochu smůlu. Co se týče dospělé populace, je situace trochu složitější, protože změny v téhle ob-

lasti přišly nárazově a jsou zásadní. Peníze najednou nabyly virtuální podoby, v čemž vlastně spočívá i jeden z kořenů aktuální finanční krize. Jakákoli forma veřejné diskuse a publicity k tématu je přínosná. Někdy je ale hodně obtížné odlišit skutečné osvětové aktivity od těch, které mají za cíl pouze propagaci určité firmy nebo produktu.

Pomůže finanční gramotnost občanům pochopit správně vládní škrty?

Měla by jim hlavně pomoci pochopit, že na dluh se dlouhodobě žít nedá. Ani na úrovni domácnosti ani na úrovni státu. Větší vůli mají velké ekonomiky, které hrají ve světové ekonomice klíčovou roli, jako např. USA. Ty jako emitent měny, v níž se drží většina světových devizových rezerv, mají proti ostatním zemím poněkud iluzorní výhodu, že o jejich státní dluhopisy na trhu vždy zájem bude. Malou ekonomiku, jako je Česká republika, budou trhy vždy pozorovat podstatně přísnějším okem. A i když je naše veřejná zadluženost ve výši čtyřiceti procent HDP stále relativně únosná, je pozoruhodné se zamyslet nad tím, jak rychle jsme se k ní posunuli. Ještě před patnácti lety činila naše veřejná zadluženost jen patnáct procent HDP. Vzestup zadluženosti na současných čtyřicet procent znamená historicky rekordní tempo konvergence. Bohužel ne v té správné oblasti. Finančně gramotný občan asi spíše pochopí, že je občanem svobodným, který za svá rozhodnutí ponese zodpovědnost a nemůže se spoléhat na stát, který už prostor ke štědrosti nemá.